

УДК 811.111

Н. П. Киселюк,*Луцький національний технічний університет, м. Луцьк***ВПЛИВ ОБРАЗЛИВОЇ ТА НЕПОЛІТКОРЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ НА ЕКОЛОГІЮ СПІЛКУВАННЯ
(НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ)**

Стаття присвячена дослідженню впливу інвективної лексики на екологію спілкування. Доводиться взаємозв'язок між емоційним станом комунікантів та вибором лексичних одиниць. Стаття акцентує увагу на культурній асиметрії вживання псевдо нейтральних лексичних одиниць, що призводять до конфліктів та комунікативних невдач і пропонує шляхи їх усунення за допомогою відбору релевантної політично коректної лексики.

Ключові слова: *еколінгвістика, інвектива, політична коректність, емоційний стан, комунікативна невдача, екологія спілкування.*

INFLUENCE OF OFFENSIVE AND POLITICALLY INCORRECT LEXICS ON ECOLOGY OF COMMUNICATION (ON THE MATERIAL OF MODERN ENGLISH DISCOURSE)

Ecology of language is a branch of Linguistics which investigates language as a semiotic system and takes into account social and other extralinguistic factors negatively or positively influencing language, language consciousness and speech culture; ways of protection of language against negative influence, on the one hand, and its enrichments and development, on the other. Thus, the environmental problem of language is considered in a wide cultural context.

The article covers such concepts as «ecology of language», «emotive ecology of language» and «ecological communication». The author attempts to identify communicative devices constituting the ecological / non-ecological communication space. The role of the emotional component in communication is discussed.

The article presents the results of the research on the main parameters and functions of invectives used in English literary discourse. The analysis revealed both explicit and implicit invectives in speech. Standard vocabulary acquires invective senses due to special communicative circumstances and situation. The spectrum of functions of both implicit and explicit invectives ranges from intensifying verbal aggression (devaluation, violence, plummeting the level of the addressee, manipulation) to reducing the psychological tension, compensate invective contextual senses, lessen or exclude physical violence.

The research proved that implicit invectives may appear due to use of non-politically correct words by one of the speakers. In order to minimize social and institutional offense in occupational, gender, racial, cultural, sexual orientation, including religions, beliefs, ideologies, disability and age-related contexts, speakers should use politically correct terms.

Key words: *ecology of language, invective, political correctness, emotional state, communicative failure, ecology of communication.*

ВЛИЯНИЕ ОСКОРБИТЕЛЬНОЙ И НЕПОЛИТКОРРЕКТНОЙ ЛЕКСИКИ НА ЭКОЛОГИЮ ОБЩЕНИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ СОВРЕМЕННОГО АНГЛОЯЗЫЧНОГО ДИСКУРСА)

Статья посвящена исследованию влияния инвективной лексики на экологию коммуникации. В работе доказываются связь между эмоциональным состоянием коммуникантов и выбором лексических единиц для его репрезентации в речи. В статье акцентируется внимание на культурной асимметрии употребления псевдо нейтральной лексики, приводящей к возникновению конфликтов и коммуникативных неудач, а также предлагаются пути их устранения с помощью тщательного отбора релевантных политически корректных лексических единиц.

Ключевые слова: *эколингвистика, инвектив, политическая корректность, эмоциональное состояние, коммуникативная неудача, экология общения.*

Як вже неодноразово було доведено цілою низкою наукових праць [5; 6], сучасна лінгвістика характеризується тенденцією до «екологізації». Це означає розповсюдження ідей та термінопонять біологічної екології як на лінгвістику, так і на емотіологію. Не викликає заперечення той факт, що емоція формує ситуацію і навпаки. Людина «запаковує» свої емоції в систему емотивних засобів мови та відтворює їх у різних комунікативних ситуаціях [5, с. 38]. Баланс між позитивно- та негативно-оцінними емотивами сприяє екологічності комунікації. Таким чином, емотивна еколінгвістика розвиває дослідження еколінгвістики та емотіології.

Саме емотивна еколінгвістика покликана захищати вуха та душу людини, оскільки людина перебуває у мовному середовищі впродовж усього свого життя. З давніх-давен було помічено яким потужним є вплив слова на емоційний, а як наслідок – і на фізичний стан людини. Приклади використання магічної сили слова містяться у працях філософів Древньої Греції та Середньовіччя. Сучасні дослідники виділяють навіть терапевтичну функцію мови, яка тісно пов'язана із збереженням здоров'я людини [6, с. 180], оскільки, як зазначає В. І. Шаховський, будь-яке слово, сказане невчасно, адресоване не тій людині, в неналежній ситуації, не з тою інтонацією, з невірно орієнтованою інтенціональною/термінальною інтенцією може стати конфліктопровокуючим [6, с. 5]. Мав глибоку рацію В. Гумбольдт, коли стверджував, що за станом мови у суспільстві можна робити висновки про стан культури [2, с. 26].

Зважаючи на вищесказане, ми вважаємо, що інвективи належать до безпосереднього матеріалу вивчення еколінгвістики. Оскільки інвективна лексика приносить не менше зло, ніж тілесні пошкодження, мета цієї статті – дослідити вплив інвективної лексики на екологію комунікації і довести її неекологічність у процесі спілкування, а також виявити шляхи попередження конфліктів та комунікативних невдач, пов'язаних з нерелевантним використанням «псевдо нейтральної» лексики.

Аналіз інвективних лексичних одиниць [3] свідчить про те, що вони належать до найдавнішого шару споконвічної лексики, історично виникають при перетворенні сакральних об'єктів у профанні, виконують функції «випускання пари», зміни статусних відносин, скорочення комунікативної дистанції, спонукування адресата до певних дій. Як відповідь на вербальну агресію з'являються аналогічні інвективи або жарти.

На думку Ентоні МакЕнері, ненормативна лексика (bad language) означає будь-яке слово або фразу, яка при використанні в так званій ввічливій бесіді може викликати образу [7, с. 12]. На його думку, слова ненормативної лексики (bad language words), які використовуються в розмовній мові, загалом можна згрупувати таким чином: лайливі слова (swear words), анімалістські інвективи (animal terms of abuse), сексистські інвективи (sexist terms of abuse), інтелектуально-співвідносні інвективи (intellect-based terms of abuse), расистські інвективи (racist terms of abuse), гомофобні інвективи (homophobic terms of abuse) [7, с. 21]. Очевидним є взаємовплив між компонентами цих широких груп. До інвектив можемо віднести також лексичні фразеологічні одиниці, що позначають заборонені для номінації референти – сакральні об'єкти, фізіологічні функції, інтимні сфери поведінки тощо.

Варто зазначити, що інвективна лексика містить одночасно емоційний та оцінний компоненти. Не завжди образа наноситься в грубій формі і не завжди її легко розпізнати. Труднощі при визначенні інвектив полягають у тому, що раціональна оцінка об'єкта мовлення пов'язана з емоційними переживаннями і не завжди можна відокремити оцінку від емоції. Життєво важливі ситуації, різні події, радість, подив, замилювання, гнів, страх – усе це сприяє вживанню інвектив.

Аналіз прикладів ілюстративного матеріалу, дозволяє стверджувати, що нецензурну лексику вживають для більшої емоційності словесного вираження, для більш точного висловлення своїх почуттів, ставлення до тієї або іншої інформації. Нецензурні вирази в таких випадках несуть психологічну розрядку:

Johnny paced up and down the room. «I was crazy about that bitch» [8, с. 16].

Наведений приклад свідчить, що сильні почуття до об'єкта номінації, репрезентовані лексичною одиницею *crazy*, стимулюють мовця до вживання нецензурної лексики.

Уживання інвектив може залежати від приналежності мовця до тієї або іншої соціальної групи, вікової категорії, від культури, рівня розвитку й умов, у яких сформувалася особистість. Так, вжите у наступному прикладі слово *pezzonovante* (велика «шишка»), свідчить про приналежність мовця до італійської мафії:

«*So you have woman trouble. Your voice is sick. Now tell me the trouble you're having with this Hollywood pezzonovante who won't let you work.*» *The Don was getting down to business* [8, с. 16].

Варто відмітити, що разом із вживанням лайливої лексики мовець демонструє усім своє небажання дотримуватись будь-яких правил поведінки і готовий до агресії по відношенню до тих, кому така поведінка не подобається. Нажаль, вживання вульгаризмів, жаргону, сленгу та іншої ненормативної лексики у наш час стає звичним явищем. Ми можемо спостерігати її навіть у мовленні жінок:

«*Where the hell were you?*» *Johnny Fontane asked.*

«*Out fucking,*» *she said* [8, с. 4].

Як свідчить наведений приклад, наявність лайливої лексики перетворилась на емблематичний знак звичайного нормального спілкування між рівними. Збільшення агресії у спілкуванні та зведення різноманітних форм емоційного контакту до демонстрації сили через вживання інвектив свідчить про дегенерацію людського суспільства, у тому числі й у лінгвістичному плані. Зважаючи на це, можемо зробити висновок про те, що вживання ненормативної лексики у повсякденному спілкуванні є неекологічним, оскільки веде до руйнації емоційного, психічного, фізіологічного і навіть соціального середовища людини.

Слід зазначити, що інвективна лексика має низку особливостей. Вона динамічна та розвивається у часі. Інвектива є емотивно асиметричною для адресата та адресанта. На думку психологів, використання інвектив адресантом позитивно впливає на його здоров'я, оскільки, «випускаючи пару», він не тримає негативні емоції в собі. Таким чином, можна було б говорити про терапевтичну функцію інвектив – адже адресант відчуває певне психологічне полегшення, або навіть задоволення. Адресат же, навпаки, відчуває приниження, гнів, що негативно відображається на його емоційному та фізичному стані. Як наслідок лайка одного з комунікантів провокує висловлення образ його опонентом, що призводить до конфліктів, а отже – порушення екології комунікації:

«*Are we going to have a reasonable conversation, or –*»

«*What's reasonable about killing kids so you can steal the stuff in their minds? What's reasonable about that, you cowardly old whore? You sent your friends to do your work, you hid behind them, and I guess that was smart, because now they're all dead.*»

«*You stupid little bitch, you don't know anything!*» *Rose leapt to her feet. Her things bumped the table and her coffee spilled, running beneath the bingo drum* [9, с. 658].

Як свідчить наведений приклад, один з комунікантів був налаштований на досягнення комунікативних цілей (*reasonable conversation*). Але лайка його опонента (*cowardly old whore*) завадила цьому і спровокувала його на нові образи (*stupid little bitch*). Про погіршення його емоційного стану свідчить низка невербальних дій (*leapt to her feet, things bumped the table and her coffee spilled*). Таким чином, можемо стверджувати що інвективи негативно впливають на психоемоційний стан комунікантів, а отже порушують екологію спілкування.

Крім того, існує безліч слів, які, не будучи лайливими, стають інвективами, якщо їх вжити адресно, у відповідній синтаксичній конструкції і з наміром образити або принизити адресата:

Now the Don was mocking. «Because you acted like a finocchio. You gave her more than the court said [8, с. 17].

Нейтральне значення слова *finocchio* – «фенхель» (з італ.). Але в емоційному мовленні італійця Дона Корлеоне воно набуває вульгарного значення «гей» (з італ.). Тож, вираз *to act like a finocchio* має значення «поводитись як ганчірка», тобто проявити себе як невольова, безхарактерна людина. Адресат, якому призначалися ці слова, почувається приниженим, він переживає негативні емоції. Таким чином, навіть нейтральні слова, вжиті у якості інвектив, є неекологічними, оскільки викликають погіршення емоційного стану людини.

Особливої уваги потребує той факт, що в мовленнєвих актах образа може бути як свідомою, так і несвідомою. Несвідомо образа має місце, переважно, у крос-культурній комунікації, коли мовець не завжди розуміє значення або конотацію іноземного для нього слова, вжитого у спілкуванні з носієм мови, що, як наслідок, призводить до комунікативних невдач. Доволі часто комунікативні невдачі у сфері інвектив пов'язані з культурною асиметрією деяких, на перший погляд, нейтральних слів. Не знаючи справжньої семантики вжитих слів, мовець може не лише зазнати комунікативної невдачі, але й спровокувати виникнення конфліктної ситуації. Наслідком цього є емоційна асиметрія, коли один з комунікантів навіть не підозрює, що образив іншого.

На сьогоднішній день термін «політична коректність» є одним із засобів усунення або попередження конфліктів та комунікативних невдач, пов'язаних з нерелевантним використанням «псевдо нейтральної» лексики. Її принципи – це схильність до компромісу і усунення конфліктів, пропаганда культурного плюралізму, недопущення зневажливого ставлення до культурних цінностей тих чи інших національностей, недопущення поділу людей на «нормальних» та «неповноцінних» за віком, здоров'ям, зовнішнім даним, недопущення дискримінації за статтю або сексуальною орієнтацією.

Політкоректність передбачає використання нейтральних або навіть емоційно позитивних слів та виразів замість табуйованих, грубих лексичних одиниць, які можуть бути пов'язані з почуттям власної гідності людини, її расовою або ставтєвою приналежністю, віком, станом здоров'я, соціальним статусом, зовнішнім виглядом тощо. Знання та використання політкоректної лексики є дуже важливим, якщо мовець прагне досягти комунікативних цілей.

Варто зазначити, що політкоректність актуальна не лише у крос-культурному комунікативному середовищі. Вона є цінним надбанням англійських культур. Наразі можна стверджувати, що парадоксальне явище політкоректності перетворилось на потужну течію, яка охопила все суспільство. Вона має місце у будь-якій комунікації, орієнтованій на кооперацію, солідарність та підтримку адресата.

В англійській мові політкоректна лексика все частіше зустрічається у різних сферах людського спілкування. На сьогоднішній день існує досить велика кількість заміни на перший погляд звичайних слів більш політкоректними. Так, наприклад, *matip* всиновленої дитини відтепер називають просто «*mother*» (матір), а не «*adoptive mother*» (прийомна матір), оскільки прийомні батьки також вважаються справжніми батьками і слово «*adoptive*» може бути образливим щодо них. З метою уникнення дискредитації за гендерними ознаками, Державний департамент Сполучених Штатів більше не використовує в офіційній документації слів *mother* (матір) та *father* (батько). Замість цього слід писати *parent № 1* та *parent № 2*, оскільки відтепер одностатеві пари теж мають право всиновити дитину. Бажаання бути політкоректним у питаннях релігії призвело до того, що в деяких англійських країнах замість традиційного різдвяного поздоровлення «*Merry Christmas*» (Веселого Різдва) використовують «*Happy holidays*» (Щасливих свят), у тих випадках, коли привітання адресується людям невідомого віросповідання.

Розглянемо ряд прикладів, вживання яких у сучасному англійському суспільстві вважається принизливим, а отже – неекологічним. Передусім це стосується термінів на позначення людей з особливими потребами. Вважається неполіт-

коректним називати їх інвалідами або розумово відсталими, оскільки таким чином суспільство ніби відокремлюється від них, протиставляючи собі. А вживаючи термін «люди з особливими потребами», ми визнаємо їх за рівних, але в деяких аспектах відмінних від нас людей. Термін «*the disabled*» (інвалід) репрезентує інвалідів як людей з певними проблемами і не бере до уваги їхньої індивідуальності, а тому може вважатись образливим. Тому з метою дотримання норм політкоректності його варто замінити на «*disabled people*» (скалічені люди) або «*people with disabilities*» (люди з обмеженими здібностями). На сьогоднішній день образливими вважаються також слова «*handicapped*» (людина з фізичними / розумовими вадами), «*invalid*» (інвалід), «*spastic*» (людина з вадами опорно-рухового апарату), «*retarded*» (людина з затримкою розумового розвитку) або «*defective*» (дефективний, розумово відсталий). Всі вище перелічені слова та вирази можуть принизити людину, нанести їй моральну травму, погіршити самопочуття [4, с. 150–155]. Неприйнятними в екологічному політкоректному спілкуванні є терміни «*blind*» (сліпий) та «*deaf*» (глухий). На думку Г. В. Бортник, слід надзвичайно обережно висловлюватись про такі вади людей [1, с. 51]. Натомість таких людей з обмеженими можливостями називають «*partiallydeaf / deafened*» (з обмеженими можливостями слуху), «*hard of hearing*» (людина з утрудненим сприйняттям звуків) тощо.

Зважаючи на все вищесказане, можемо стверджувати, що політична коректність є спробою врегулювання соціальних конфліктів за допомогою мови. Вона є одним з потужних засобів протистояння вербальній агресії та збереження позитивного іміджу співрозмовника, реалізованих в рамках стратегії ввічливості. Тож, відповідно, неполіткоректна лексика є неекологічною, оскільки вона порушує принципи ввічливості, ображає адресата і змушує його почуватись некомфортно у спілкуванні.

Підведемо підсумок. Мовлення є продуктом соціального життя людини і, як соціальне явище, воно обмежене соціальними правилами, дотримання яких передбачає досягнення того результату, до якого прагне адресант. Отже, успішність досягнення комунікативного результату залежить від дотримання правил культури спілкування. Крім того, будь-який комунікант очікує від співрозмовника адекватної комунікативної поведінки, яка є частиною загальноприйнятої соціальної системи. Тому адресанту, орієнтованому на успішну комунікацію, слід ретельно добирати слів, щоб не образити співрозмовника.

Оцінний компонент значення мовленнєвого знаку – це схвальна або несхвальна оцінка, що міститься у самому знаку. Образа – це мовленнєвий акт, результатом якого є негативна оцінка моральної поведінки адресата. Зважаючи на те, що при висловленні образи хоча б один з мовців відчуває емоційний дискомфорт, можемо вважати інвективну та неполіткоректну лексику неекологічною. Крім того, така лексика має антигромадський характер і свідчить про моральне нездоров'я особистості та низьку культуру спілкування.

Література:

1. Бортник Г. В. «Обидная» категория / Г. В. Бортник // Русская речь, 2011. – № 2. – С. 51.
2. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / В. Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 245 с.
3. Жельвис В. И. Поле брани / В. И. Жельвис. – Научное издание. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Научно-издательский центр «Ладомир», 2001 – 352 с.
4. Урманова Л. Э. Политическая корректность в англо-русском и русско-английском переводе / Л. Э. Урманова // Филология и лингвистика в современном обществе: материалы III междунар. науч. конф. (г. Москва, ноябрь 2014 г.). – М. : Буки-Веди, 2014. – С. 150–155.
5. Шаховский В. И. Речь вокруг нас: эмотивная лингвоэкология / В. И. Шаховский // Стратегия России, 2011. – № 2 (86). – С. 65–72.
6. Шаховский В. И. Экологическая функция языка / В. И. Шаховский, Н. Г. Солодовникова // Экология русского языка: материалы Всерос. науч. конф. – Пенза : Изд-во Пенз. гос. пед. ун-та им. В. Г. Белинского, 2009. – С. 5–16.
7. McEnery T. Swearing in English: bad language, purity power from 1586 to the present / T. McEnery. – London; New York : Routledge, 2006. – 263 p.
8. Puzo M. The Godfather / M. Puzo. – L. : Longman, 1999. – 144 p.
9. King S. Doctor Sleep / S. King. – New York : Scribner, 2014. – 779 p.